

**O'ZBEK VA G'ARB XALQLARI FOLKLORIDA GIGANT OBRAZLARINING
TIPOLOGIK O'XSHASHLIKLARI**

Musinova Zuhra Asqarjonovna
Toshkent amaliy fanlar universiteti
katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbek va G'arb mamlakatlari folklorida gigant obrazlarni ilmiy o'rganish va tadqiq qilish ajdodlarimizning ma'naviy va madaniy dunyosini, shuningdek, turmush tarzlarini, kechinmalarini, yashash sharoitlarini, turmush tarzini, urf-odat va an'analarini ochib beradi. Shuningdek afsonalar, rivoyatlar, ertaklar, dostonlar, shu jumladan folklor, xususan, eposlarda evolyutsion rivojlanishning badiiy qiyofasi, vazifasi va bosqichlari, gigant obrazlarning tipologik o'xshashliklari qiyosiy yoritib beriladi. O'zbek va G'arb xalqlarining mifologik motivlari taqqoslanadi.

Kalit so'zlar: folklor, qahramon O'zbek, G'arb, xususiyat, gigant, Alpomish, Oddisey, tipologik, obraz, turmush

Tabiatning mo'jizaviy sir-u sinoatlari oldida juda ojiz qolgan ibtidoiy odamlar tabiiy hodisalar: chaqmoq chaqishi, dovul, suv toshqini, zilzila kabilardan dahshatga tushishgan, ularning kelib chiqishi, mohiyatini yetarli darajada anglashmagan. Ular osmon, yer, oy, quyosh kabilarni jonli narsalar sifatida tasavvur qilishgan. Shu bois insonlarga ofat keltiruvchi kuchlardan xalos bo'lish uchun ezgulik kuchlaridan madad so'rashgan, ularga topingan, ayrim hayvonlarni muqaddas deb bilishgan. Qadimgi misrliklar ezgulik kuchlarini xudolar, ruhlar, yomonlik kuchlarini esa devlar, jinlar tarzida tasavvurlarida gavdalantirishgan. Shu tariqa olamning tuzilishi, uning mohiyati, tabiiy hodisalarning vujudga kelish sabablari xususidagi ibtidoiy odamlarning xayoliy tasavvurlari mahsuli-miflar paydo bo'lgan. Inson yaratilibdiki, o'zi yashayotgan borliq sir-u sinoatlari bilan oshno bo'lgisi, ulardan yuksak shavq-zavq olgisi, ichki kechinmalari, orzu-intilishlari, ruhiy holatlarini o'zigagina hadya etilgan oliy ne'mat-so'zda badiiy, bo'yoqli tarzda ifodalagisi keladi. Gigant obrazlar ham dastlab yunon afsona va miflarida uchraydi. Mifologik nuqtayi nazardan devlar Odisseydagi sikloplar, asetti va gruzin ertaklari va xalq dostonlarida o'ziga xos obraz bo'lgan. Devlar afsonaviy yaratilish davriga mansub bo'lib antropomorf guruhlardagi ulkan, bahaybat mavjudotlardir. Ko'plab mif va afsonalarda devlar zarar beruvchi, zarakunanda maxluq, ba'zida esa ruhlar obrazini namoyon qilishadi. Dev va shu kabi bahaybat maxluqlar o'sha xalq qavm a'zolarining ajdodlari yoki ularning xudolari avlodlari sifatida berilgan. Devlar tartibsizlik ramzi bo'lganligi uchun ham ular ustidan qozonilgan g'alaba tartibsizlik, qonunubuzarlik ustida qozonilgan g'alaba hisoblanib, koinot yaratish yo'lida ilk manba hisoblangan. Afsonalarga ko'ra, devlar o'ldirilgandan keyin bo'laklarga bo'lib, dunyo yaratilganligi haqida ham ko'plab ma'lumotlar uchraydi.

Jahon folklorini o'rganishda mifologik arxetiplarning o'rni dunyodagi eng muhim masalalardan biridir. Gap afsonaviy ong davrida individual hodisa sifatidagi holatni aniqlashda emas, balki uning insoniyat jamiyati rivojlanishining turli bosqichlarida badiiy-estetik ongni rivojlanishiga ta'siri yoki boshqa badiiy hodisa bilan o'zaro bog'liqligi haqida ketmoqda. Bu o'z holatini yangi shaklda namoyish etish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, xuddi shu hodisa doirasida rivojlanish qoidalari va usullarini belgilab beradi.

Bugungi folklorshunoslikda gigant obrazlarning genetik asoslarini va qadimiy afsonalarning kelib chiqishi haqidagi tarixiy ma'lumotlarni, aniqrog'i kosmologik, antropogen, etologik, esxatologik, animistik afsonalarni aniqlashga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, og'zaki adabiyot, afsonalar, ertaklar va dostonlarning epik janrlaridagi bunday afsonalar, gigant obrazlar va afsonaviy obrazlarning tarixiy tadrijini va she'riy shakllarini aniqlash amaliyoti eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. o'rganilgan.

Buning sababi "xalqimizning qadimiy tarixi va boy madaniyatini tiklash, buyuk allomalarimiz va ajdodlarimizning ilmiy, diniy va ma'naviy merosini chuqur o'rganish va joriy etish, muqaddas ibodat joylarini obod qilish, yosh avlodni tarbiyalash va ularning yaxshi an'analari davom etmoqda." Bunday rang-barang she'riy tuzilishga ega bo'lgan xalq dostonlari, xalqimiz tomonidan yaratilgan va tutqunlik davrida nuqtai nazar sifatida saqlanib qolgan, xalqning milliy badiiy tafakkurining o'ziga xosligini ochib beradigan bu yo'nalishdagi tadqiqotlar bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek va boshqa turkiy xalqlarda folklorshunosligi, shu jumladan o'zbek xalq ertaklarida gigant obrazlar tipologiyasini o'rganish bo'yicha maxsus tadqiqot ishlari olib borilmagan.

O'zbek va boshqa turkiy xalqlar folklorshunosligi fanida ko'plab olimlar gigant obrazlar tizimining paydo bo'lishi va tarqalishi natijasida afsonaviy motivlarning hozirgi holati, ularning vazifalari, evolyutsion bosqichlari va og'zaki adabiyotga o'tishni muhokama qila olmadilar. Masalan, N.Daukarayev, I.Sagitov, M.Nurmuhammedov, K.Maksetov, K.Kamalov, S.Axmetov, S.Baxadyrova, K.Allambergenov, K.Mambatnazarov, J.Xoshniyazov, T.Keruenovda afsonaviy tasvir mavjud, afsonaviy obrazning u yoki bu tomoni ma'lum darajada tilga olinadi.

Bugungi kunga qadar ushbu masala bo'yicha bir qator ilmiy ishlar rus, o'zbek, qozoq va turdosh turkiy xalqlar adabiyotlarida nashr etilgan. Biz tilga olgan xalqlar folklorida mifologik masallar, dostonlarning semantik va funktsional xususiyatlari to'g'risida bir qator yaxshi asarlar yozildi. Xususan, rus folklorida V.Ya. Proppov, N.A. Kun, D.D. Freyzer, M.A. Korstovtsev, E.M. Meletinskiy, E. Teylor, M.I. Steblin Kamenskiy, A. Afanasyev, F. Myuller, E. Gekkel, O. M. Freidenberg, V. Ibring, K. G. Jung, o'zbek folklorshunosligida V.M. Jirmunskiy, H.T. Zaripov, N. Mallaev, K. Imomov, B. Sarimsakov, T. Mirzaev, O. Saparov, M. Jo'raev, B. Jumaniyazov, T. Raxmanov, J. Eshonqulov, G'.Akramov, M. Narziqulov, qozoq folklorshunoslari Ch. Ch. Valixonov, S. Kaskabasev, E. Qoniratboyev, K. Seytjanov, R. Berdibayev, M. Baydildiyev va boshqalar. Bir qator olimlarning ilmiy ishlarida afsonaviy obrazlarning kelib chiqishi, obrazlarning o'ziga xos xususiyatlari, g'ayritabiiy san'atni aks ettirish, afsonaviy obrazlarni ramziy obrazlarga aylantirish bo'yicha bir qator tadqiqotchilarning qarashlari ilmiy e'tiborga loyiqdir.

O'zbek folkloridagi afsonaviy obrazlar haqida V. M. Jirmunskiy, X.T.Zaripov, "O'zbek xalq qahramonlik eposi", N.Mallaev, "Alisher Novoy va xalq ijodi", M. Jo'rayev, M. Narziqulova "Afsona, folklor va adabiyot", J. Eshonqulov, «Folklor: tasvir va talqin» va «Orzu va uning o'zbek folkloridagi badiiy talqini», B. Jumaniyozov, "O'zbek xalq eposidagi kaltakesak obrazi", T.Raxmanovning "Qadimgi afsonalar o'zbek folkloridagi epik asarlarning ildizi sifatida" ilmiy ishlari muhim o'rin tutadi.

O'zbek folklorida afsonaga bag'ishlangan g'ayritabiiy badiiy g'oyalar bo'yicha maxsus ilmiy tadqiqotlar mavjudligini ko'rishimiz mumkin. Bizning tadqiqotimiz afsonalar, ertaklar va dostonlarning mifologik motivlariga, shu jumladan eposlardagi badiiy namoyonlarga, eng qadimgi paytdan to hozirgi kungacha, zamonaviy zamon epikalarida, genetik obrazlarni rivojlantirishda, mifologik motivlar.O'tmishning evolyutsion yo'lini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

O'zbek xalq eposlarida gigant obrazlar genezisi, evolyutsiyasi, tipologiyasi, poetikasi, tarixiy ma'lumotlari, obrazlar tizimi, badiiy-estetik funktsiyalarini ilmiy-nazariy o'rganishdan iborat.

Qadimgi va tarixiy faktlarni, qonuniyatlarni, genezisini, evolyutsiyasini, tipologiyasini, tasvir tizimlarini, gigant obrazlarning badiiy-estetik funktsiyalarini xalq dostonlarida aniqlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

Daukaraev N. Asarlarning to'liq to'plami. - Nokis, 1977. - 352 b.

2.Eshonqulov J.Folklor ,obraz va talqin -Qarshi:Nasaf,1999.-169 b

3.Gomer, Odisseya. Goslitizdat. - M., 1959. - 407 b.

4.Imamov K. Sexrli ertaklar. O'zbek folklor ocherklari. – T., 1989. – B. 84.

5. Musinova Z.A.Giant images in the folklore of Uzbek And Western Peoples-www.in - academy.uz. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13166808>

6.Musinova Z.A-The role of giant heroes in literature- International Multidisciplinary Journal for Research, 2023 <https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd>